

logie do káry moderní společnosti je jejím hlavním legitimačním zdrojem (srv. A. Giddens, *The Consequences of Modernity* aj.). Načrtávat jinou možnost uplatnění sociologie je právě tou magií a mýtem, o kterých už zde byla řeč. Nepopírám, že *in margine* je taková aktivita možná, ale právě jen *in margine*. Myslím, že J. Keller je jejím dobrým představitelem a jeho kniha tento přístup také velmi dobře reprezentuje. Vyvolá polemiku?

Souhrnně mohu říci, že Kellerova práce je zdařilá, potřebná a poučná. Konstatuji to navzdory uvedeným kritickým poznámkám: kritické poznámky si totiž tvořím jen při studiu *dobrých* a hlavně *stimulujících* děl. Kellerovi se jistě podařily dvě věci: zbavit současné sociologické psaní znaku *jednostranné diety* a předvést, co zde před sociologií jako výzkumem/teorií vlastně stojí. Je to právě to, co (systematicky) *uniká* ze zorného pole sociologie – každodenní život. Ne *Lebenswelt* odívaná do důmyslných pojmů oné zvláštní kvazifenomenologické koncepce, ale srozumitelný život, jehož problematiku načrtávají ony pasáže, které jsem zmínil na počátku recenze v druhém odstavci.

Zde se ale vnučuje otázka: cožpak dnešní teorie společnosti nerozpracovala metody, jimiž by bylo možné uchopit (a vysvětlit) fakt zajetí sociologie v právě určitých a ne jiných téma-

tech? Je vskutku tak sterilní? Co kupříkladu koncepce *simulací*? Nebo jiná teorie, vysvětlující uvíznutí sociologie v tenatech právě oněch a ne jiných témat a problémů, navzdory *jiným* problémům sociálního života?

Zbavovat lidi iluzí a znepokojovat je, je jistě potřebné, po mém soudu je to ale málo. Stejně tak nestačí prokazovat (není to tak těžké), že sociologie i nadále zůstává v rukou oněch „železničních inženýrů, kteří se neuplatnili na železnici“. Co by se *kupříkladu* mohlo stát *pozitivně stimulující* problémovou linkou, propojující nesporně kvalitní témata práce, je služba a pomoc. J. Keller na to ostatně naráží na s. 71, kde pojednává o „marginálech“. Tu se zdá sociologie měnit svou funkci – od manipulace a operace k službě a pomoci. Tím se však mění v cosi zásadně jiného, o čem již však Kellerova práce – přirozeně – nepojednává. Takovou „jinou sociologii“ by – podle logiky autorovy argumentace – potkalo totéž co „marginály“, ty, kteří nemají co nabídnout do koloběhu služeb a protislužeb. „Držet nad nimi ochrannou ruku,“ píše J. Keller, „je nebezpečné, v očích ostatních to nepřidává na účtě, nýbrž spíše deklaruje“ (s. 71). Souhlasím. Tím se vysvětluje, proč je pro sociologii výhodnější pěstovat dvanáct *legitimizovaných omylů* a ne jejich opak: přidá to zřejmě na účtě.

Stanislav Hubík

Ladislav Rabušic: Česká společnost stárne

Brno, Masarykova univerzita a Georgetown
1995, 192 s.

Demografické stárnutí obyvatelstva je jev, který bude postupně ve stále hlubší míře fenoménem nejen vyspělých zemí, ale rychle se zvyšující absolutní počty starých lidí jsou i zítřkem zemí rozvojových. Jde přitom o nezvratnou skutečnost, neboť tito lidé se již narodili. Problematiku demografického stárnutí nelze zužovat pouze na systém sociálního pojištění a zdravotního zabezpečení, ale půjde také o kvalitu života skupiny obyvatelstva, jejíž váha bude v jednotlivých populacích narůstat.

Publikace L. Rabušice se zabývá problematikou demografického stárnutí v širších aspektech, a to díky erudici sociologa. V devíti kapitolách postupně studuje: *Civilizační pro-*

blém: společnost stárne; Jakého věku se budeme dožívat?; O úmrtnosti v České republice; Jak se budeme demograficky vyvíjet?; Česká společnost stárne; Kdy odcházet do důchodu a jak důchody financovat?; Je populační politika řešením problému demografického stárnutí?; Starší lidé v naší společnosti; Veřejná politika a stárnoucí společnost: samé otázky.

V první kapitole se autor zabývá věkovými strukturami obyvatelstva, jejich typologií a vývojem v České republice. V následujících subkapitolkách jsou postupně probírány příčiny demografického stárnutí, tj. změny porodnosti a úmrtnosti. Je zde zdůrazněn převažující efekt procesu porodnosti na formování věkové pyramidy. Je zde také správně poukazováno na měnící se dopad změn úmrtnosti na stárnutí věkových struktur, neboť historicky dřívější pokles úmrtnosti kojenců a dětí vedl naopak

k demografickému mládnutí populací. Teprve současný pokles úmrtnosti ve vyšším věku má za následek stárnutí na vrcholu věkové pyramidy.

Kolika let se budeme dožívat? je otázka kapitoly druhé, ve které autor shrnuje současné poznatky, podle kterých bude průměrná délka života za celou populaci kolem 85 let. Dochází zejména k tomu, že tohoto průměru se bude dožívat stále větší podíl lidí. Tento odhad je považován za „tradicionalistický“, neboť vychází ze současných dat. Vedle něj jsou zde uváděny i jiné, např. „vizionářský“, kde tento odhad činí až 100-125 let, resp. 150-200 let, díky pokroku biomedicínského výzkumu, dále „empiricistický“ 90-95 let v důsledku léčby chronických chorob. Prodlužování lidského věku povede ke zvyšování počtů starých lidí, a tak bude stále více nabývat na významu otázka, zda půjde o léta přidaná k životu, nebo život přidaný k letům. Opět existuje v současnosti několik teorií uvádějících kompresi morbidit, expanzi morbidit či neměnnou intenzitu morbidit. Autor zde postupně probírá všechny tři.

Kapitola třetí *O úmrtnosti v České republice* představuje autorovu analýzu úmrtnosti pomocí modelových úmrtnostních tabulek. Je to jeden z možných přístupů demografické analýzy, který nebývá tak často využíván, spočívá v porovnání reálných vzorců úmrtnosti s modelovými. Přiřazením příslušné modelové tabulky podle reálné hodnoty míry úmrtnosti v jednotlivých položkách dostáváme rozpětí modelových úmrtnostních vzorců, ve kterých se reálná populace pohybuje. Na publikovaných obrázcích jsou vidět hluboké odchylky reálných vzorců od modelových, zejména u mužů ve věku 65-79 let. Autor zde ještě uvádí situaci v některých dalších státech, analyzovanou stejným postupem. Ve druhé části této kapitoly nabízí vysvětlující faktory obecné i ty, které jsou specifické pro střední a východní Evropu.

V kapitole *Jak se budeme demograficky vyvíjet?* autor prezentuje výsledky vlastní demografické prognózy do roku 2030. Jeho projekce budoucích trendů úmrtnosti byla provedena nikoli extrapolací stávajících trendů či analogií s jinými vyspělejšími zeměmi, ale pomocí modelových úmrtnostních tabulek. Bere v úvahu dvě varianty úmrtnosti, z nichž

první byla založena na zachování specifických rysů české úmrtnosti (zejména nadúmrtnost mužů ve vyšším věku), a druhá počítá nejen se snižováním úmrtnosti, ale také s její strukturální přeměnou tak, že v roce 2030 bude úroveň i struktura odpovídat modelovým úmrtnostním tabulkám 24-25, tj. střední délce života při narození u mužů 72-74 let a žen 77,5-80 let. Ve své projekci plodnosti je autor velmi optimistický, neboť nepředpokládal pokles pod hodnotu 1,55 dětí na 1 ženu, přičemž tento ukazatel vykazoval již v roce 1994 hodnotu 1,44 a v roce 1995 1,27. Na obranu autora však lze uvést, že v době výpočtu jeho projekce se pokles plodnosti v České republice nejevil tak dramatický. Kombinací dvou scénářů úmrtnosti a dvou scénářů plodnosti vznikají čtyři varianty vývoje počtu obyvatel v České republice, které jsou pak konfrontovány s poslední projekcí Statistického úřadu. Na tomto místě je nutno poznamenat, že ač autor v titulu své publikace mluví o tom, že česká populace stárne, nezkoumá hlouběji změny porodnosti, tj. jejich podíl na procesu demografického stárnutí. Celou záležitost odbývá konstatováním, že změny porodnosti jsou významným činitelem demografického stárnutí nicméně v porovnání se studiem úmrtnosti jim věnuje nulovou pozornost.

Následující kapitoly jsou věnovány širším aspektům demografického stárnutí v návaznosti na prognózu. Upozorňuje se na zrychlující trend demografického stárnutí v České republice po roce 2010 a na specifické potřeby stále narůstajícího závislého obyvatelstva. Jsou citovány ekonomické teorie věnované této problematice, zejména v souvislosti s populačním růstem. S tímto bezprostředně souvisí kapitola šestá, nazvaná *Kdy odcházet do důchodu a jak důchody financovat?* Diskutuje se v ní o systému důchodového pojištění u nás a v jiných vyspělých zemích. Zabývá se nejen výši dávek, věkem odchodu do důchodu, rovností pohlaví, ale také psychickým aspektem. Nízký věk odchodu do důchodu nás podle autora nutí vnímat samy sebe brzy jako staré. V oblasti populační politiky nevidí autor žádnou praktickou možnost řešení demografického problému.

V osmé kapitole nazvané *Starí lidé v naší společnosti* jsou rozebírána na základě literatury různá pojetí stáří, mluví se o tom, že stáří je kategorií značně heterogenní, jejíž náplň se